

ÖĞRETMENLERİN UMUTSUZLUK DÜZEYLERİ* TEACHERS' HOPELESSNESS LEVEL

Hatice VATANSEVER BAYRAKTAR**
Sinan GİRGIN***

Öz

Bu araştırmanın amacı ilkökul, ortaokul ve liselerde görev yapan öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerini incelenmek ve bazı demografik özellikler açısından anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmektir. Araştırmada tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma evrenini Küçükçekmece, Bağcılar, Avcılar ve Esenyurt ilçelerinde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise Küçükçekmece, Bağcılar, Avcılar ve Esenyurt ilçelerinde görev yapan uygun/kazara örnekleme metoduyla seçilen 297 öğretmenden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından oluşturulan "Kişisel Bilgi Formu" ve "Beck Umutsuzluk Ölçeği (BUÖ)" kullanılmıştır. Veri analizi sonuçlarına göre öğretmenlerin genel umutsuzluklarında hafif düzeyde umutsuzluk olduğu; "Beck Umutsuzluk Ölçeği"nin gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler alt boyutunda, motivasyon kaybı alt boyutunda ve umut alt boyutunda umutsuzluğun tamamen olmadığı görülmüştür. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri "Beck Umutsuzluk Ölçeği"nin umut alt boyutunda eğitim kademesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık ilkökulda görev yapan sınıf öğretmenleri ile lisede görev yapan öğretmenler arasında ilkökulda görev yapan sınıf öğretmenleri lehinedir. İlkokulda görev yapan sınıf öğretmenlerinin lisede görev yapan öğretmenlere göre daha umutlu oldukları söylenebilir. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri cinsiyet, eğitim durumu, yaş, mesleki kıdem, görev yaptığı okuldaki kıdem, branş değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Anahtar Kelimeler: Öğretmen, Umutsuzluk, Umutsuzluk Düzeyi.

Abstract

The aim of this study is to investigate the level of hopelessness of teachers working in primary, secondary and high schools and to determine whether there is a significant difference in terms of some demographic characteristics. The screening model was used in the study. The study population consists of teachers who work in Küçükçekmece, Bağcılar, Avcılar and Esenyurt districts. The sample of the study is composed of 297 teachers selected by the appropriate/random sampling method in Küçükçekmece, Bağcılar, Avcılar and Esenyurt districts. "Personal Information Form" which is created by the researchers and "Beck Hopelessness Scale (BHS)" were used as data collection tools. According to the results of the data analysis, there was a slight despair in the general hopelessness of teachers; in the sub-dimension of motivation loss, in the sub-dimension of hope, in the sub-dimension of feelings related to the future and in the sub-dimension of expectations there was not a complete despair. The hopelessness levels of the teachers show a significant difference according to the education level variable in the sub-dimension of the Beck Hopelessness Scale. This significant difference is between the teachers of the primary school and the teachers working in the high school. It can be said that the primary school teachers are more hopeful than the teachers working in high school. The levels of hopelessness of teachers do not show a significant difference according to gender, educational status, age, professional seniority, seniority in the school and branch variables.

Keywords: Teacher, Hopelessness, Level of Hopelessness.

1. GİRİŞ

Umut bireye iyi olma duygusunu veren ve onu harekete geçirmek için güdüleyen bir özellik olarak tanımlanmaktadır (Kemer ve Atik, 2005). Kavramın tanımından da anlaşılacağı üzere umut; bireyin geleceğe ilişkin pozitif beklentileri olup, "ummaktan ortaya çıkan güven duygusu" ile bireyin gelecekte karşılaşabileceği sorunlarla baş edebileceğine olan inanç olarak da (Çelikel ve Erkorkmaz, 2008) ifade edilebilir. Bireye ve çevresel faktörlere bağlı olumlu gelişmeler ile birlikte, zor durumlardan kurtulma, çıkış yolunun olduğu inancı ve geleceğe ilişkin planların başarılıacağı öngörüsü, umudun en belirgin ve önemli özelliğidir (Cheavens, Feldman, Woodward ve Snyder, 2006). Bu bağlamda umut, bireyin yaşamını pozitif anlamda zenginleştiren ve yaşam motivasyonunu arttıran pozitif beklenti ve düşüncelerdir demek mümkündür. Kısaca umut; geleceğe ilişkin pozitif duygu ve beklentiler iken, çeşitli nedenler ve/veya faktörlere bağlı olarak geleceğe ilişkin pozitif beklentilerin azalması veya ortadan kalkması ise, umutsuzluk olarak (Ehtiyar ve Üngüren, 2008) açıklanmaktadır. Düşünsel bir durum olan umutsuzluk, bireyin bugünkü

* Bu çalışma, 17-18 Aralık 2018'de İstanbul'da düzenlenen 3. Uluslararası Sosyal Beşeri ve Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan sözlü bildirinin gözden geçirilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Sınıf Öğretmenliği Ana Bilim Dalı.

*** Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Yönetimi ve Denetimi Ana Bilim Dalı Doktora Öğrencisi.

koşullar ve olaylara göre geleceğe yönelik tahmin ve beklentilerine göre bir değerlendirmesi olarak nitelendirilebilir. Örneğin, bireyin; bugünkü koşulları göz önünde bulundurarak, gelecekte olabilecek her şeyin bugünkünden daha iyi olmayacağı yönünde bir duyguya kapılması doğal olarak geleceğe yönelik beklenti ve bakış açısının olumsuz olmasına ve buna bağlı olarak da umutsuzluğa neden olmaktadır (Bayram, Okay, Dilbaz ve Açıkgöz, 2002). Bu bağlamda umutsuzluk, bireyin geleceğe ilişkin pozitif beklentilerinin azalması veya tamamen ortadan kalkması ile ortaya çıkan negatif inançlar olarak nitelendirilebilir. Psikolojik bir durumu ortaya koyan umutsuzluk; bireyin hayata ve geleceğe yönelik bakış açısındaki kötümserliğin (Lavender ve Watkins, 2004) giderek artmasına karşın, iyimserliğin azalması veya tamamen yok olmasıdır (Kashani, Soltys, Dandoy, Vaidya ve Reid, 1991). Geleceğe yönelik beklentiye ifade eden umutsuzluk, geleceğe ilişkin beklentilerin olumsuzluk halidir. Bireye özgü kavramlar olan umut ve umutsuzluk; geleceğe ilişkin beklentilerin kişiye özgü durumu olup, bireyleri motive eden veya motivasyonu olumsuz yönde etkileyebilen olgulardır (Öngen ve Akça, 2016). Umutsuzluk geçmiş yaşantı sonucu oluşan bir boşluk ve an ile geleceği birbirine bağlayan köprünün yıkılmasıdır (Kodan, 2013). Umutsuzluk kavramının tanımları incelendiğinde, umutsuzluğun; bireylerin yaşamlarını değerlendirirken negatif bilişsel yapıları kullanmalarına neden olduğu söylenebileceği gibi, aynı zamanda bireyin geleceğe ilişkin inançsızlığı ve isteksizliğini de ifade ettiğini söylemek mümkündür.

Bireyin umutsuzluğunun nedenlerini ortaya koymaya yönelik araştırmalardan bazıları, umutsuzluğun temelini bireyin geçmişte yaşadığı olumsuz bir olay ve/veya travmaya dayandığını savunmaktadır (Tümekaya, 2005 ve Ağır, 2007). Bu düşünceye göre; geçmişte meydana gelen olay veya olayların nedenleri ile sonuçta ortaya çıkan olumsuzluklara bağlı olarak, umutsuzluk ortaya çıkmaktadır. Yine aynı düşünceye göre, geçmişte yaşanan kötü deneyimler veya olaylar nedeniyle; çaresizlik, mutsuzluk, kararsızlık, karamsarlık ve suçluluk duygusu gibi bireyin yaşamına olumsuz etki edecek psikolojik duygular ortaya çıkmakta ve bu duygular da bireyi umutsuzluğa sevk etmektedir (Ağır, 2007). Umutsuzluğun en sık karşılaşılan nedenleri, benliğin zayıflaması, inanç kaybı, anlam yitimi olarak sıralanır. Bunun yanı sıra çatışma durumuna maruz kalma, üretkenliğin kaybedilmesi, fiziksel engelle sahip olma gibi etkenlerde umutsuzluk nedeni olabilir. Genel olarak bireylerde umutsuzluk, bazı bilişsel süreçlerin birbiri ile etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir durumdur. Geleceğe yönelik amaç ve hedeflere ulaşılabilmesi yolunda şansa karşı yetenek, başkalarına olan güven duygusu ve uzun dönemli amaçlardan ziyade kısa vadeli amaç veya hedeflere ulaşma çabasına olan inanç ve bu inançlar arasındaki etkileşim, bireyi umutsuzluğa sevk eden bilişsel süreçler olarak ifade edilmektedir (Yenibaş, 2002). Bu süreçler kişinin, hayata dair önemli değerlerine dair inancını kaybetmesine, gitgide daha içine kapanık ve umutsuz bir ruh haline bürünmesine neden olur. Bu, kişinin kendisini etkilediği kadar, çevresini, ailesini ve çalışma ortamını etkileyecektir. Kişi yalnızca mutsuz olmakla kalmayıp, üretkenliğini de yitirecektir.

Bu çerçevede bu araştırmanın temel amacı, “öğretmenlerin umutsuzluk algılarının ne düzeyde olduğu ve umutsuzluk algılarının bazı demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek” olarak belirlenmiştir. Bu temel amaç çerçevesinde belirlenen alt amaçlar şu şekildedir:

1. Öğretmenlerin umutsuzluğu ne düzeydedir?
2. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri cinsiyete göre farklılaşmakta mıdır?
3. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri eğitim durumuna göre farklılaşmakta mıdır?
4. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri yaşa göre farklılaşmakta mıdır?
5. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri mesleki kıdeme göre farklılaşmakta mıdır?
6. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri görev yaptığı okuldaki kıdemine göre farklılaşmakta mıdır?
7. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri görev yaptığı branşına göre farklılaşmakta mıdır?
8. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri görev yaptığı eğitim kademesine göre farklılaşmakta mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu çalışmada öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin ne düzeyde olduğu ve bazı demografik özelliklere göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amaçlandığı için araştırmada tarama modeli kullanılmıştır.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın çalışma evrenini Küçükçekmece, Bağcılar, Avcılar ve Esenyurt ilçelerinde görev yapan öğretmenler oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme ise Küçükçekmece, Bağcılar, Avcılar ve Esenyurt ilçelerinde görev yapan uygun/kazara örnekleme yöntemiyle seçilen öğretmenlerden oluşmaktadır. Katılımcılar belirlenirken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden uygun/kazara örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Uygun/kazara örnekleme yöntemi, zaman ve işgücü açısından var olan sınırlılıklar nedeniyle

örneklemin ulaşılabilir, kolay uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012). Aşağıda örneklemin demografik özelliklerinin ilişkin frekans ve yüzde dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1: Öğretmenlerin Demografik Özelliklerine İlişkin Frekans ve Yüzde Dağılımları (N=297)

Demografik Özellikler	Grup	f	%
Cinsiyet	Kadın	201	67,7
	Erkek	96	32,3
Yaş	24-34	180	60,6
	35-45	101	34,0
	46 ve üzeri	16	5,4
Eğitim Durumu	Lisans	257	86,5
	Lisansüstü	40	13,5
Mesleki Kıdem	0-5 Yıl	88	29,6
	6-10 Yıl	105	35,4
	11-15 Yıl	57	19,2
	16 Yıl ve üzeri	47	15,8
Okuldaki Kıdem	0-5 Yıl	203	68,4
	6-10 Yıl	57	19,2
	11-15 Yıl	23	7,7
	16 Yıl ve üzeri	14	4,7
Branş	Sözel	83	27,9
	Sayısal	62	20,9
	Diğer	63	21,2
	Sınıf Öğretmeni	89	30,0
Eğitim Kademesi	İlkokul	141	47,5
	Ortaokul	57	19,2
	Lise	99	33,3
	Toplam		297

Tablo 1'e göre araştırmaya katılan öğretmenlerin demografik özelliklerine göre dağılımı incelendiğinde 297kişinin 201'i (%67,7) kadın, 96'sı ise (% 32,3) erkek olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 180'i (%60,6) 24-34 yaş, 101'i (%34,0) 35-45 yaş, 16'sı (%5,4) 46 yaş ve üzerinde olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 257'sinin (% 86,5) lisans, 40'ının (% 13,5) lisansüstü mezunu olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 88'i (% 29,6) 0-5 yıl, 105'i (%35,4) 6-10 yıl, 57'si (% 19,2) 11-15 yıl, 47'si (% 15,8) 16 yıl ve üzerinde mesleki kıdeme sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 203'ü (% 68,4) 0-5 yıl, 57'si (%19,2) 6-10 yıl, 23'i (% 7,7) 11-15 yıl, 14'ü (% 4,7) 16 yıl ve üzerinde okuldaki kıdeme sahip olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 83'ünün (% 27,9) sözel, 62'sinin (% 20,9) sayısal, 63'ünün (% 21,2) diğer, ve 89'unun (% 30,0) ise sınıf öğretmeni olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların 141'inin (% 47,5) ilkokul, 57'sinin (% 19,2) ortaokul, 99'unun (% 33,3) lisede görev yaptığı tespit edilmiştir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Kişisel Bilgi Formu ve Beck Umutsuzluk Ölçeğinden (BUÖ) yararlanılmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formunda cinsiyet, yaş, eğitim durumu, mesleki kıdem, okulda ki kıdem, branş ve eğitim kademesi ile ilgili yedi soru yer almaktadır.

Beck Umutsuzluk Ölçeği: BUÖ Beck, Lester ve Trexler (1974) tarafından bireyin geleceğe dair olumsuz beklenti seviyesini belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçeğin Türkçeye çevirisi Seber (1991) tarafından yapılmıştır. Ölçek 20 maddeden oluşmaktadır ve kendini değerlendirme türünde bir ölçektir. Ölçekteyer alan sorulara doğru - yanlış tarzında cevap verilmekte ve ölçek negatif beklentileri yansıtmaktadır. Ölçekte yer alan 2.,4.,7.,9.,11.,12.,14.,17.,16.,18 ve 20. maddelere verilen yanıt "doğru" ise 1 puan; 1.,3.,5.,6.,8.,10.,13.,15 ve 19. maddelere verilen cevap "yanlış" ise 1 puan verilmektedir. Bunların aksi olarak verilen cevaplara ise 0 puan verilmektedir. Elde edilen toplam puan "umutsuzluk" puanını oluşturmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 0-20 arasında değişmektedir. Alınan puanın yüksek olması bireyde yüksek umutsuzluk olduğunu, alınan puanın düşük olması ise bireyin umutsuzluk düzeyinin düşük olduğunu ifade etmektedir. Araştırmada kullanılan Beck Umutsuzluk Ölçeğinden alınan umutsuzluk puanı dört grup içinde sınıflandırılarak; 0-3 arası umutsuzluğun tamamen olmadığını, 4-8 arası hafif umutsuzluk olduğunu, 9-14 arası orta seviyede umutsuzluk olduğunu, 15-20 arası ise ileri derecede umutsuzluğu ifade etmektedir. Ölçeğin Türkiye için geçerlik ve güvenilirlik çalışması Seber (1991) tarafından yapılmıştır. Seber (1991) tarafından uyarlanan ölçeğin Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı 0,86 olarak belirlenmiştir. Ölçek 3 alt

boyuttan meydana gelmiştir. "Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler (1, 3, 7, 11, 18)", "Motivasyon Kaybı (2, 4, 9, 12, 14, 16, 17, 20)" ve "Umut (5, 6, 8, 10, 13, 15, 19)" tur.

2.4. Verilerin Uygulanması

Ölçeklerin uygulamaları 2017-2018 eğitim öğretim yılında araştırmacılar tarafından gerçekleştirilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde SPSS 23 programı kullanılmıştır. Verilerin analizinde aritmetik ortalama ve standart sapma hesaplanmış, iki gözenekli değişkenlerde bağımsız grup T testi, üç ve daha fazla gözenekli değişkenlerde tek faktörlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya ilgili verilere ilişkin bulgular ve yorumlara yer verilmiştir.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyi

Öğretmenlerin umutsuzluk düzeyine ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 2: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyi ile İlgili Betimsel İstatistik Analizi Sonucu

	$\bar{x}$	ss
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	1,10	1,26
Motivasyon kaybı	2,07	1,89
Umut	1,90	1,65
Toplam umutsuzluk	5,08	4,09

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin; gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler boyutunda $\bar{x}=1,10$, motivasyon kaybı boyutunda $\bar{x}=2,07$, umut boyutunda $\bar{x}=1,90$ ve umutsuzluk düzeyinin toplam boyutunda ise $\bar{x}=5,08$ aritmetik ortalama değer aldığı görülmektedir. Öğretmenlerin genel umutsuzluklarında hafif düzeyde umutsuzluk olduğu; "Beck Umutsuzluk Ölçeği"nin gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler alt boyutunda, motivasyon kaybı alt boyutunda ve umut alt boyutunda umutsuzluğun tamamen olmadığı görülmüştür.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğretmenlerin cinsiyetlerine göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı bağımsız örneklem için t testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 3'de gösterilmiştir.

Tablo 3: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Cinsiyet Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan T Testi Sonucu

	Cinsiyet	N	x	ss	sd	t	p
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	Kadın	201	1,1244	1,27258	295	,459	,646
	Erkek	96	1,0521	1,25966			
Motivasyon kaybı	Kadın	201	1,9353	1,88436	295	-1,874	,062
	Erkek	96	2,3750	1,90429			
Umut	Kadın	201	1,9403	1,66626	295	,519	,604
	Erkek	96	1,8333	1,65222			
Toplam umutsuzluk	Kadın	201	5,0000	4,06571	295	-,512	,609
	Erkek	96	5,2604	4,16564			

Tablo 3'e bakıldığında öğretmenlerin cinsiyetlerine göre gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler ($t(297)=,459$, $p>0,05$), motivasyon kaybı ($t(297)= -1,874$, $p>0,05$), umut ($t(297)= ,519$, $p>0,05$) alt boyutlarına ilişkin umutsuzluk düzeyleri ve toplam umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($t(297)=-,512$, $p>0,05$). Öğretmenlerin, umutsuzluk düzeyinde cinsiyet değişkeninin önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Eğitim Durumu Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğretmenlerin eğitim durumuna göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı bağımsız örneklem için t testi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Eğitim Durumu Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan T Testi Sonucu

	Eğitim Durumu	N	x	ss	sd	t	p
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	Lisans	257	1,1206	1,28279	295	,676	,500
	Lisansüstü	40	,9750	1,16548			
Motivasyon kaybı	Lisans	257	2,0467	1,90132	295	-,707	,480
	Lisansüstü	40	2,2750	1,89449			
Umut	Lisans	257	1,9300	1,62829	295	,637	,524
	Lisansüstü	40	1,7500	1,86396			
Toplam umutsuzluk	Lisans	257	5,0973	4,04591	295	,140	,889

Lisansüstü 40 5,0000 4,43760

Tablo 4'e bakıldığında öğretmenlerin eğitim durumuna göre gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler ($t(297)=,676$, $p>0,05$), motivasyon kaybı ($t(297)= -,707$, $p>0,05$), umut ($t(297)= ,637$, $p>0,05$) alt boyutlarına ilişkin umutsuzluk düzeyleri ve toplam umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($t(297)= ,140$, $p>0,05$). Öğretmenlerin, umutsuzluk düzeyinde eğitim durumu değişkeninin önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğretmenlerin yaşlarına göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Yaş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonucu

		Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	P
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	Gruplararası	2,705	2	1,352	,842	,432
	Gruplarıçi	472,265	294	1,606		
	Toplam	474,970	296			
Motivasyon kaybı	Gruplararası	12,141	2	6,070	1,692	,186
	Gruplarıçi	1055,078	294	3,589		
	Toplam	1067,219	296			
Umut	Gruplararası	2,799	2	1,399	,506	,603
	Gruplarıçi	812,562	294	2,764		
	Toplam	815,360	296			
Toplam umutsuzluk	Gruplararası	40,915	2	20,457	1,223	,296
	Gruplarıçi	4917,981	294	16,728		
	Toplam	4958,896	296			

Tablo 5 incelendiğinde öğretmenlerin yaşlarına göre gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler ($F(2-294)=,842$, $p>0,05$), motivasyon kaybı ($F(2-294)=1,692$, $p>0,05$), umut ($F(2-294)= ,506$, $p>0,05$) alt boyutlarına ilişkin umutsuzluk düzeyleri ve toplam umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F(2-294)=1,223$, $p>0,05$). Öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin yaş değişkenine önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğretmenlerin mesleki kıdemlerine göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 6'da gösterilmiştir.

Tablo 6: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Mesleki Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonucu

		Kareler Toplamı	sd	Kareler ortalaması	F	p
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	Gruplararası	3,978	3	1,326	,825	,481
	Gruplarıçi	470,992	293	1,607		
	Toplam	474,970	296			
Motivasyon kaybı	Gruplararası	5,809	3	1,936	,535	,659
	Gruplarıçi	1061,409	293	3,623		
	Toplam	1067,219	296			
Umut	Gruplararası	7,975	3	2,658	,965	,410
	Gruplarıçi	807,385	293	2,756		
	Toplam	815,360	296			
Toplam umutsuzluk	Gruplararası	34,632	3	11,544	,687	,561
	Gruplarıçi	4924,264	293	16,806		
	Toplam	4958,896	296			

Tablo 6 incelendiğinde öğretmenlerin mesleki kıdeme göre gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler ($F(3-293)=,825$, $p>0,05$), motivasyon kaybı ($F(3-293)=,535$, $p>0,05$), umut ($F(3-293)=,965$, $p>0,05$) alt boyutlarına ilişkin umutsuzluk düzeyleri ve toplam umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F(3-293)=,687$, $p>0,05$). Öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin mesleki kıdem değişkenine önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Okuldaki Kıdem Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğretmenlerin okuldaki kıdem değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Okuldaki Kıdem Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonucu

		Kareler		Kareler ortalaması	F	P
		Toplamı	sd			
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	Gruplararası	3,126	3	1,042	,647	,585
	Gruplarıçi	471,843	293	1,610		
	Toplam	474,970	296			
Motivasyon kaybı	Gruplararası	13,153	3	4,384	1,219	,303
	Gruplarıçi	1054,066	293	3,597		
	Toplam	1067,219	296			
Umut	Gruplararası	,399	3	,133	,048	,986
	Gruplarıçi	814,961	293	2,781		
	Toplam	815,360	296			
Toplam umutsuzluk	Gruplararası	28,571	3	9,524	,566	,638
	Gruplarıçi	4930,325	293	16,827		
	Toplam	4958,896	296			

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin okuldaki kıdemine göre gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler ($F(3-293) = ,647, p > 0,05$), motivasyon kaybı ($F(3-293) = 1,219, p > 0,05$), umut ($F(3-293) = ,048, p > 0,05$) alt boyutlarına ilişkin umutsuzluk düzeyleri ve toplam umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F(3-293) = ,566, p > 0,05$). Öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin okuldaki kıdem değişkenine önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Branş Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğretmenlerin branş değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 8'de gösterilmiştir.

Tablo 8: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Branş Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonucu

		Kareler		Kareler ortalaması	F	p
		Toplamı	sd			
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	Gruplararası	1,602	3	,534	,331	,803
	Gruplarıçi	473,368	293	1,616		
	Toplam	474,970	296			
Motivasyon kaybı	Gruplararası	11,157	3	3,719	1,032	,379
	Gruplarıçi	1056,062	293	3,604		
	Toplam	1067,219	296			
Umut	Gruplararası	6,228	3	2,076	,752	,522
	Gruplarıçi	809,133	293	2,762		
	Toplam	815,360	296			
Toplam umutsuzluk	Gruplararası	22,363	3	7,454	,442	,723
	Gruplarıçi	4936,533	293	16,848		
	Toplam	4958,896	296			

Tablo 8 incelendiğinde öğretmenlerin okuldaki branş değişkenine göre gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler ($F(3-293) = ,331, p > 0,05$), motivasyon kaybı ($F(3-293) = 1,032, p > 0,05$), umut ($F(3-293) = ,752, p > 0,05$) alt boyutlarına ilişkin umutsuzluk düzeyleri ve toplam umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F(3-293) = ,442, p > 0,05$). Öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin branş değişkenine önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Görev Yapılan Eğitim Kademesi Değişkenine Göre İncelenmesi

Öğretmenlerin görev yapılan eğitim kademesi değişkenine göre umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve sonuçları Tablo 9'da gösterilmiştir.

Tablo 9: Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeyinin Görev Yaptığı Eğitim Kademesi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way ANOVA) Sonucu

		Kareler		Kareler ortalaması	F	p	Anlamlı fark
		Toplamı	sd				
Gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler	Gruplararası	4,010	2	2,005	1,252	,288	-
	Gruplarıçi	470,960	294	1,602			
	Toplam	474,970	296				

Motivasyon kaybı	Gruplararası	11,194	2	5,597	1,558	,212	-
	Gruplarıçı	1056,024	294	3,592			
	Toplam	1067,219	296				
Umut	Gruplararası	16,901	2	8,451	3,112	,046	İlkokul-lise
	Gruplarıçı	798,459	294	2,716			
	Toplam	815,360	296				
Toplam umutsuzluk	Gruplararası	67,198	2	33,599	2,019	,135	-
	Gruplarıçı	4891,698	294	16,638			
	Toplam	4958,896	296				

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenlerin görev yaptığı eğitim kademesi değişkenine göre gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler ($F(2-294)=1,252$, $p>0,05$), motivasyon kaybı ($F(2-294)=1,558$, $p>0,05$) alt boyutlarına ilişkin umutsuzluk düzeyleri ve toplam umutsuzluk düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır ($F(2-294)=,135$, $p>0,05$). Ancak, öğretmenlerin görev yaptığı eğitim kademesine göre "umut" ($F(2-294)=,046$, $p<0,05$) alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bulunan bu fark, tablonun anlamlı fark sütununda belirtilmiştir. Öğretmenlerin görev yaptığı eğitim kademesine göre umut alt boyutuna ilişkin alt ölçek puanları incelendiğinde ilkökul ile lise öğretmenleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu fark ilkökul öğretmenlerinin lehinedir. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin görev yaptığı eğitim kademesi değişkenine önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

IV. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmaya göre öğretmenlerin genel umutsuzluklarında hafif düzeyde umutsuzluk olduğu; "Beckumutsuzluk ölçeği"nin gelecek ile ilgili duygular ve beklentiler alt boyutunda, motivasyon kaybı altboyutunda ve umut alt boyutunda umutsuzluğun tamamen olmadığı görülmüştür. Başka bir ifade ile öğretmenlerin hafif düzeyde umutsuzluk yaşadıkları ve umutsuzluk düzeylerinin düşük olduğu söylenebilir. Ceyhan (2004), Turan (2007), Özmen, Dünder, Çetinkaya, Taşkın ve Özmen (2008), Üngüren ve Ehtiyar (2009), Şahin (2009), Devci, Ulutaşdemir ve Açık (2011), Oğuztürk, Akça ve Şahin (2011), Şengül ve Güner (2012) yaptıkları çalışmalarında bu araştırmaya benzer sonuçlar bulmuşlardır.

Araştırmada öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri "Beck Umutsuzluk Ölçeği"nin umut alt boyutunda eğitim kademesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermektedir. Bu anlamlı farklılık ilkökulda görev yapan sınıf öğretmenleri ile lisede görev yapan öğretmenler arasında olup ilkökulda görev yapan sınıf öğretmenleri lehinedir. İlkokulda görev yapan sınıf öğretmenlerinin lisede görev yapan öğretmenlere göre daha umutlu oldukları söylenebilir.

Araştırmada öğretmenlerin umutsuzluk düzeyleri cinsiyet, eğitim durumu, yaş, mesleki kıdem, görev yaptığı okuldaki kıdem, branş değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Benzer şekilde Tümçaya (2005), Tekin ve Filiz (2008), Gençay (2009), Dereli ve Kabataş (2009), Ersoy, Küçükkaragöz, Deniz ve Karataş (2010), Kırimoğlu, Çokluk ve Yıldırım (2010), Kırimoğlu (2010), Yenilmez (2010), Aras (2011), Ulucan, Kılınç, Kaya ve Türkçapar (2011) cinsiyet, Hock (1985), Yıldırım ve Keskinçilç Kara (2017) mesleki kıdem, Özer, Beydağ, Cengiz ve Kiper (2006), Yıldız (2011), Devci, Ulutaşdemir ve Açık (2011) yaş değişkeninin umutsuzluk düzeyleri arasında bir farklılık olmadığı sonuçlarına ulaşmışlardır. Öğretmenlerin umutsuzluk düzeylerinin cinsiyet, eğitim durumu, yaş, mesleki kıdem, görev yaptığı okuldaki kıdem, branş değişkenlerine önemli bir etkisinin olmadığı söylenebilir.

VI. ÖNERİLER

Yapılan bu çalışma öğretmenlerin umutsuzluk düzeyini belirlemeye yönelik olduğundan öğretmenlerin hangi durumlar ve hangi sorunlar karşısında umutsuzluk yaşadığını, gelecekle ilgili ne tür kaygılar taşıdığını ve beklentilerinin ne olduğunu ortaya koymada yeterli değildir. Bu nedenle öğretmenlerle görüşmeler yapılarak bu sorulara yönelik onların verdiği cevapları içeren mevcut durumu daha geniş kapsamlı ve detaylı betimlemeye olanak tanıyan çalışmalar yapılabilir. Bu araştırma karma araştırma yöntemi uygulanarak tekrarlanabilir. Sonraki araştırmalarda umutsuzluk ile çatışma, tükenmişlik, iş doyumu, örgütsel stres gibi farklı örgütsel değişkenler arasındaki ilişkiler incelenebilir.

KAYNAKÇA

- Ağır, Meral (2007). *Üniversite Öğrencilerinin Bilişsel Çarpıtma Düzeyleri ile Problem Çözme Becerileri ve Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aras, Ayda (2011). Müzik bölümü lisans öğrencilerinin umutsuzluk düzeylerinin belirlenmesi: Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı Örneği. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31 (2), 509-524.
- Bayam, Göksel., Okay, Tuncer., Dilbaz, Nesrin., ve Açıköz, Çağlar (2002). Sivil Savunma Birliği Çalışanlarında Kaygı, Umutsuzluk ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri ve Posttravmatik Stres Bozukluğu Sıklığı. *Kriz Dergisi*, 10 (1), 1-9.
- Büyüköztürk, Şener., Kılıç-Çakmak, Ebru., Akgün, Özcan Erkan., Karadeniz, Şirin ve Demirel, Funda (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (11. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

- Ceyhan, Aydoğan Aykut (2004). Ortaöğretim Alan Öğretmenliği Tezsiz Yüksek Lisans Programına Devam Eden Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 91-101.
- Cheavens, Jennifer S., Feldman, David. B., Woodward, Julia. T., ve Snyder, C. R. (2006). Hope in Cognitivepsychotherapies: On working with Client Strengths. *Journal of cognitive Psychotherapy*, 20 (2), 135-145.
- Çam Çelikel, Feryal ve Erkorkmaz, Ünal (2008). Üniversite Öğrencilerinde Depresif Belirtiler ve Umutsuzluk Düzeyleri ile İlişkili Etmenler. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 45, 122-129.
- Deveci, Süleyman Erhan., Ulutaşdemir, Nilgün ve Açık, Yasemin (2011). Bir Mesleki Eğitim Merkezi Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi ve Etkileyen Faktörler. *Dicle Tıp Dergisi*, 38 (3), 312-317.
- Dereli, Feyza ve Kabataş, Sinem (2009). Sağlık Yüksekokulu Son Sınıf Öğrencilerinin İş Bulma Endişeleri ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesi. *Yeni Tıp Dergisi*, 26, 31-36.
- Ersoy, Esen., Küçükkaragöz, Hediye., Deniz, Huriye ve Karataş, Evren (2010). Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Düzeylerinin Bazı Değişkenlere Göre Belirlenmesi. *E-Journal of New World Sciences Academy Education Sciences*, 5 (4), 1534-1542
- Ehtiyar, Rüya ve Üngüren, Engin (2008). Turizm Eğitimi Alan Öğrencilerin Umutsuzluk ve Kaygı Seviyeleri ile Eğitime Yönelik Tutumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1 (4), s.159-181.
- Gençay, Selçuk (2009). Beden Eğitimi ve Spor Öğretmeni Adaylarının Umutsuzluk ve Yaşam Doyumu Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (27), 380-388.
- Hock, Roger R. (1985). Professional Burnout Among Public School Teachers. *Public Personel Managament*, 17(2),167-189.
- Kemer, Gülşah ve Atik, Gökhan (2005). Kırsal ve İl Merkezinde Yaşayan Lise Öğrencilerinin Umut Düzeylerinin Aileden Algılanan Sosyal Destek Düzeyine Göre Karşılaştırılması. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 21, s.162-168.
- Kashani, Javad H., Soltys, Stephen M., Dandoy, Alison C., Vaidya, Alzira F., ve Reid, John C. (1991). Correlates of Hopelessness in Psychiatrically Hospitalized Children. *Comprehensivepsychiatry*, 32 (4), 330-337.
- Kırımoğlu, Hüseyin (2010). Türkiye'deki Beden Eğitimi ve Spor Yüksek Okulu Son Sınıf Öğrencilerinin İstihdam Sorunu Açısından Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18 (1), 37-46.
- Kırımoğlu, Hüseyin., Filazoğlu Çokluk, Gülşen ve Yıldırım Yunus (2010). Yatılı İlköğretim Bölge Okulu 6. 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Spor Yapma Durumlarına Göre Yalnızlık ve Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi: Hatay İli Örneği. *Sportmetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VIII (3) 101-108.
- Kodan, Semanur (2013). Üniversite Öğrencilerinde Umutsuzluk ve Akılcı Olmayan İnanışlar Arasındaki İlişkinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *CBU Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2): 175-190.
- Lavender, Anna ve Watkins, Edward (2004). Rumination and Future Thinking in Depression. *British Journal of Clinical Psychology*, 43 (2), 129-142.
- Öğuztürk, Ömer., Akça, Figen ve Şahin, Gülçilem (2011). Üniversite Öğrencilerinde Umutsuzluk Düzeyi İle Problem Çözme Becerileri Arasındaki İlişkinin Bazı Değişkenler Üzerinden İncelenmesi. *Klinik Psikiyatri*, 14, 173-184.
- Öngen, H. B. ve Akça, N. (2016). Gençlerin İş Bulma Endişeleri ve Umutsuzluk Düzeylerinin Belirlenmesinde Adnan Menderes Üniversitesi Aydın İktisat Fakültesi Örneği. *International Congress on European Union Relations, Economics, Finance and Econometrics (EUREFE'16) 14-16 July-Aydın*, 1, 1645-1666.
- Özmen, Dilek, DüNDAR Erbay, Pınar., Çetinkaya, Aynur Ç., Taşkın, Oral ve Özmen, Erol (2008). Lise Öğrencilerinde Umutsuzluk ve Umutsuzluk Düzeyini Etkileyen Etkenler. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 9, 8-15.
- Özer, F. G., Beydağ, K. D., Cengiz, Ş. ve Kiper, S. (2006). Hemodiyalize Giren Hastaların Umutsuzluk Düzeyleri. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4 (10),123-136.
- Seber, Gülten (1991). *Beck Umutsuzluk Ölçeğinin Geçerlik ve Güvenirliği Üzerine Bir Çalışma*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Şahin, Cengiz (2009). Eğitim Fakültesinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeyleri. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 27, 271-286.
- Şengül, Sare. ve Güner, Pınar (2012). İlköğretim Matematik Öğretmenliği Programına Devam Eden Öğretmen Adaylarının Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. X. Ulusal Fen Bilimleri ve Matematik Eğitimi Kongresi. Niğde: Niğde Üniversitesi.
- Tekin, Murat., Filiz, Kemal (2008). Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokullarının Antrenörlük Eğitimi ve Spor Yöneticiliği Bölümlerinde Öğrenim Gören Öğrencilerinin Umutsuzluk ve Boyun Eğici Davranış Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Ankara Üniversitesi Spor Metre, Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, VII (1).
- Turan, Erkan (2007). *Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Geleceğe Yönelik Beklentileri: Ankara Haymana İlçesi Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, İstanbul.
- Tümekaya, Songül (2005). Ailesi Yanında ve Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 445-457.
- Ulucan, Hakkı., Kılınc, Mustafa., Kaya, Kazım ve Türkçapar, Ünal (2011). Beden Eğitimi Spor Yüksekokullarında Öğrenimlerine Devam Eden Öğrencilerin Umutsuzluk ve Yaşam Doyum Düzeylerinin İncelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilim Dergisi*, 13(3): 349-356.
- Üngüren, Engin ve Ehtiyar, Rüya (2009). Türk ve Alman Öğrencilerin Umutsuzluk Düzeylerinin Karşılaştırılması ve Umutsuzluk Düzeylerini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerinde Bir Araştırma. *Journal of Yasar University*, 4(14), 2093-2127.
- Yenibaş, Remzi (2002). *Aile İçi İstismarın Ergenin Umutsuzluk Düzeyi İle İlişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Yenilmez, Kürşat (2010). Ortaöğretim Öğrencilerinin Matematik Dersine Yönelik Umutsuzluk Düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38, 307-317.
- Yıldız, Murat (2011). Tutuklu ve Hükümlülerde Umutsuzluk, Ölüm İlişkin Depresyon ve Ölüm Kaygısı İlişkisi. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 35 (1), 1-7.
- Yıldırım, Bahadır ve Keskinçilç Kara, Sultan Bilge (2017). Öğretmenlerin Umutsuzluk Düzeylerinin İncelenmesi. *Ulakbilge*, 5 (11), s.571-587.